Osipniki in njihove možnosti v produkcijski šoli

Mitja Krajncan

*Univerza na Primorskem
mitja.krajncan@pef.upr.si*

Matej Vukovič

*Univerza na Primorskem
matej.vukovic@pef.upr.si*

Katja Pfeifer Vrhunc

*Univerza na Primorskem
katja.vrhuncpfeifer@pef.upr.si*

Osipništvo je resen izobraževalni in družbeni problem. V članku smo želeli pregledati aktualna spoznanja s področja osipništva in spoprijemanja z njim: koliko je osipništva, na kakšen način se pojavlja in kakšni so vzroki za njegov nastanek. Ob tem nas je zanimalo, kakšne so dobre prakse pri delu z osipniki. Osredinili smo se na produkcijsko šolo, ki jo tudi Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju, sprejet decembra leta 2020, izpostavlja kot možnost pri delu z rizičnimi skupinami osipnikov v prihodnje. Pregledali smo izkušnje predvsem iz danskega in nemškega prostora, kjer so tovrstne metode dela najrazvitejše, in podali možnosti ter predloge za razvoj le-teh v našem prostoru.

Ključne besede: osipnik, produkcijska šola, izobraževanje, vedenjske in čustvene težave, zaposlovanje

Uvod

Za nekatere mlade prehodi med različnimi okolji in stopnjami izobraževanja niso primerni, oziroma so prezahtevni. Ugotovitve kažejo, da gre za nekje okrog ene desetine osipnikov. Menimo, da je v tem primeru pomemben tudi senzibilnejši fokus na pravičnejšo in korektnejšo družbo. Usmerjenost v tiste, ki zaradi različnih razlogov svoje šolanje opustijo, je enako pomembna kot favoriziranje uspeha in tistih, ki lahko dosegajo zahtevane kriterije. Takšnih, ki slednjega ne zmorejo, je v populaciji starosti med 16 in 26 let na evropski ravni 17 odstotkov (OECD 2005).

Evropska unija je v študiji »Osip in srednješolsko izobraževanje« predlagala naslednje definicije osipa – osipniki so tisti, ki (European Commission 2006):

- ne nadaljujejo izobraževanja po osnovni šoli in se ne vpišejo niti v poklicno usposabljanje;
- prenehajo obiskovati srednjo šolo med ali na koncu prvega leta, ko so se vpisali;
- ne zaključijo srednje šole oz. poklicnega izobraževanja.

Za nekatere se prehodi med stopnjami izobraževanja končajo, brez da bi jih zaključili. Takrat odnosi in prehodi med različnimi izobraževališči izgubijo pomen. V tistem trenutku je omenjena populacija, ki opusti srednješolsko izobraževanje, najranljivejša in prepuščena mnogim dejavnikom tveganja. Takrat bi bilo najpomembnejše, da bi se vedeli, znali in konec koncev tudi želeli povezati vsi za mladega posameznika pomembni subjekti, se pravi šola, starši, socialni sistem, nevladne organizacije, ki se ukvarjajo z mladimi, po potrebi tudi zdravstveni ali pravosodni sistem.

V skladu z evropsko definicijo so osipniki mladi med 15. in 24. letom, ki nimajo spričevala o višji stopnji Mednarodne standardne klasifikacije izobraževanja (International Standard Classification of Education – ISCED) in trenutno niso na usposabljanju. Po tej definiciji je skupina osipnikov zelo raznolika in vključuje mlade, ki zapustijo izobraževalni sistem takoj po končanem obveznem šolanju in so pogosto brez pozitivnega srednješolskega spričevala. Delež teh osipov je npr. v Avstriji leta 2006 znašal 9,6 %, zato je bil pod evropskim ciljem 10 %, dogovorjenim za leto 2010 v okviru lizbonske strategije. Delež 9,6 % v Avstriji ustreza približno 8.000 mladim letno, ki zapustijo izobraževalni sistem brez minimalnih kvalifikacij, ki so v večini primerov potrebne za uspešno poklicno kariero (OECD 2005; Steiner in Wagner 2007).

Ta delež, 9,6 %, je v mednarodni primerjavi majhen. Povprečje med državami EU-15 je 17 %. Primer Poljske, kjer je dosežen le 5,6-odstotni delež, kaže, da je lahko ta delež tudi nižji kot v Avstriji. Čeprav je odstotek osipa mogoče opaziti skoraj povsod v Evropi, se je v Avstriji v zadnjih dveh letih nekoliko povečal, in če se bo ta trend nadaljeval, obstaja nevarnost, da bi do leta 2010 presegli referenčno vrednost 10 %. Mednarodne primerjave kažejo, da je pojav osipa sorazmerno nizek v tistih državah, ki imajo dobro razvit in uveljavljen sistem poklicnega usposabljanja (European Commission 2006, 16).

Robinson meni, da ima osip na srednji šoli za nekatere učence katastrofalne posledice. Tem učencem pravimo »tako imenovani osipniki«, ker izraz namiguje, da so ti mladi ljudje zavrnil sistem. Pogosteje je natančneje reči, da je sistem zavrnil njih. Če bi vodili podjetje in vsako leto izgubili več kot tretjino strank, bi se gotovo vprašali, ali so težava oni ali vaše podjetje (Robinson, 2015).

Da bi osip zmanjšali, OECD (2005) priporoča izboljšanje interveniranja v času predšolskega obdobja kakor tudi po potrebi podaljšanje časa šolanja ter izvedbo kurikularnih reform – tako z vidika ciljev izobraževanja, vsebine, kot z vidika strukture sistema, kjer izpostavljajo upravljanje, izpitni sistem, akreditacijski sistem in samo strukturo sistema.

V Sloveniji je bil v letu 2014 delež mladih osipnikov 4,4 %, kar je nad dolgoletnim povprečjem. Delež mladih osipnikov je v Sloveniji podobno kot v preteklih letih precej nižji od povprečja EU (2013: 11,9 %). Delež mladih, ki niso niti zaposleni niti vključeni v izobraževanje ali usposabljanje, je bil v letu 2014 12 % in je bil najvišji od leta 2002. Po podatkih Statističnega urada RS za leto 2015 je bil delež mladih osipnikov v starostni skupini 18–24 let 5,4-odstoten (Statistični urad Republike Slovenije, 2016).

Od leta 1978 so se danske produkcijske šole razvile v samostojni tip šole z lastno zakonodajo. Osnovni namen te vrste šole je bil in je ustvariti praktično usmerjeno učno okolje, ki lahko mlade usposobi za ponovno vključitev v izobraževanje ali jih spodbudi k temu, da jih opolnomočimo za trg dela. Mladi bi morali imeti priložnost za poklicni, družbeni in osebni razvoj z nasveti, s praktičnim delom in z izdelavo v različnih delavnicah, od delavnic za kovino, les in tekstil do medijskih, gledaliških in glasbenih delavnic ipd. Spremembe zakonodaje lahko v glavnem razumemo kot spremembo ukrepa za boj proti brezposelnosti mladih s pripravami in z usposobljenostjo za trg dela oz. ponovno vključitev v izobraževanje (Bogetoft, Heinisen in Tranaes 2014).

Največji izziv za produkcijske šole je, da morajo delovati kot poslanstvo, ki naj bi pripravilo in motiviralo »neteoretične« udeležence za običajni izobraževalni sistem – in da bodo tudi lažje izpolnili formalne šolske zahteve. V zadnji zakonodajni spremembi leta 2006 so si produkcijske šole kot najpomembnejšo nalogo zadale graditi most do poklicnega usposabljanja tako glede praktičnih kot tudi teoretičnih šolskih zahtev. Leta 2006 je bilo na Danskem 99 produkcijskih šol s skupno zmogljivostjo skoraj 6.000 mladih učencev oz. dijakov. Kapaciteta učencev v posameznih šolah se giblje od 20 do 25 mest do več kot 200 mest v največji šoli. Na splošno so to sorazmerno majhne šolske enote, več kot polovica šol ima manj kot 50 mest (Der Produktionsschulverein b. l.).

Pobudo za ustanovitev produkcijske šole mora zato dati ena ali več občin v skupnosti. Po zakonu mora občina ustanoviteljica potrditi statut šole. Občina mora zagotavljati, da ima šola ustrezne prostore in opremo ter razumno ekonomsko izhodišče. Biti mora tudi pripravljena plačevati letno osnovno subvencijo šoli. Če so ti osnovni predpogoji izpolnjeni, država plačuje t. i. subvencije taksimetra za stroške poučevanja, administracijo in prostore. Velikost teh

nepovratnih sredstev je določena v letnem državnem proračunu (Der Produktionsschulverein b. I.; Bogetoft, Heinisen in Tranaes 2014).

Produksijske šole so organizirane kot samostojne ustanove s svojim statutom in svojim upravnim odborom, ki morajo izpolnjevati cilje in zahteve, določene v zakonu o produktijskih šolah. V odboru so običajno predstavniki občine in drugih izobraževalnih ustanov. Zahteva se zastopanje organizacij delodajalcev in delojemalcev. Slednje je namenjeno zagotavljanju dobrega stika z lokalnim gospodarskim življenjem in hkrati zagotavljanju, da proizvodi in storitve, ki jih proizvajajo produktijske šole in ki jih šole prodajajo po tržnih pogojih, ne izkrivljajo konkurence. Mladi za svoje delo v delavnicah dobijo t. i. šolnino. Ta znaša 170 EUR (2006) na teden za mlade, stare 18 let in več, ter 70 EUR (2006) za mlade do 18 leta starosti. Storitve je obdavčljiva (Der Produktionsschulverein b. I.).

Namen prispevka je tako pregledati težavo osipništva, njeno razširjenost in načine spoprijemanja z njo, s ciljem kvalitetnejše implementacije tovrstnih strategij in pristopov v produktijske šole.

Metoda

V okviru prispevka smo uporabili kombinacijo analitične deskriptivne in analitične interpretativne ter komparativne metode, analize in sinteze. Namen članka je raziskati konceptualne osnove za preprečevanje in ponovno vključevanje osipnikov v proces izobraževanja in zaposlovanja kakor tudi podati smernice za njihovo obravnavo. Cilj je pregledati, analizirati in evalvirati obstoječe programe, predvsem na Danskem, v germanskem prostoru, in jih primerjati s slovensko Produktijsko šolo Mladinskega doma Jarše.

Rezultati in diskusija

Refleksija šolskega sistema

Böhm in Böttger (1981, 63) izpostavljata, da je »šola ustanova z ljudmi, ki delajo pod kroničnim nasiljem uspeha in pod pritiskom legitimnosti«.

Laval idr. (2005) menijo, da sta vzgoja in izobraževanje – enako kakor politična stabilnost, svobodno gibanje denarja, za podjetja ugodna fiskalna politika, šibko socialno pravo in šibki sindikati, cena surovin – postala »dejavnik privlačnosti« za kapital, katerega pomen narašča v »globalnih« strategijah podjetij in v prilagoditvenih politikah vlad.

Didaktika vsake pedagoške pobude govori naslednje: čim humanejša hoče biti šola, čim jasneje postavlja splošne misli o uspehu, tem bolj je sama izpostavljena pritisku uspeha. »V tem vzdušju se reproducira določeno stanje šolarja. Zanj je šola središče vsega, njegova eksistenca je šolska eksistenca,

vse, kar počne, bo spodbujalo ali oviralo njegovo šolsko kariero. Šolar je prototip enodimenzionalnega človeka. To občuti tudi s strani staršev.« (Böhm in Böttger 1981, 62) V takšni šoli so človeške kakovosti, ki se ne dajo količinsko ovrednotiti, nepomembne. »Šola kot sekundarno socializacijsko polje je nesmiselna teza, saj vztrajanje v obstoječem stanju zastre resnična vrednostna načela družbe.« (str. 67)

Zato lahko rečemo, da je tovrstna pomoč v tovrstnih krizah, stresnih in življenjsko obremenjujočih situacijah oz. pri reševanju njihovih težav in stisk (zlasti na način, da se krepí njihova lastna kompetenca za reševanje problemov) z namenom, da bi se populacija osipnikov uspešno integrirala (oz. vključila) v socialno okolje (Skalar 2006; Storø 2013), in sicer s pomočjo pedagoških pristopov, metod, strategij (Skalar 2006), posredovanj, ukrepov, ravnanj, dejavnosti - torej skozi praktično udejstvovanje v obliki različnih intervencij (Storø 2013). Isti avtor izpostavlja kot zelo primerno tudi produkcijsko šolo. Pomembno je, da kot praktik razumemo, da ni potrebe, da je pristop vedno osupljiv in popolnoma drugačen od vsega, kar je bilo že storjeno oz. izvedeno. Vsekakor pa je potrebno začeti s sintezo potreb uporabnika in z njegovo lastno oceno situacije oz. dejanskega stanja, v katerem se uporabnik znajde, s pregledom razpoložljivih priložnosti in omejitev ter s praktičnim in teoretičnim znanjem, ki ga lahko socialni pedagog prispeva (Storø 2013). Úcar (2013) poudarja, da vsak socialnopedagoški pristop zahteva preplet kognicije, čustev, odnosa in akcije (ukrepanje).

Giroux (2013), ki se opre na ugledna pedagoga Freira in Deweya, pravi, da ne smemo dovoliti ustvarjanja izobraževanja po vzoru poslovnega sveta. Pri tem ugotavlja, da se bodo v primeru, da se bo nadaljevala praksa šol, kot da gre za podjetja, preko trženja in uvajanja tržnih vrednot ter kaznovanih disciplinskih ukrepov, iz šol umaknile teze o demokratičnemu vodenju. »Potem bo šolstvo in vzgoja naslednja žrtev v seriji vedno manjšega števila institucij, ki so sposobne negovati kritično razmišljanje, pravičnost, javno razpravo in skupno sprejemanje odločitev.« (Giroux 2013, 23)

Težava osipništva

Po obsegu skupnega zgodnjega osipa in diferenciaciji po spolu se zdaj postavlja vprašanje, kako se tveganje osipa razlikuje na podlagi drugih socialno-demografskih značilnosti. Upoštevajo se mesto/država, izvor, status na trgu dela in izobrazba staršev. Tveganje osipa v Avstriji je glede na socialni izvor in socialno-demografske značilnosti zelo neenakomerno porazdeljeno. S stopnjo osipa 11,8 % imajo mladi v mestih dvakrat večje tveganje, da bodo predčasno zapustili izobraževalni sistem, kot mladi na podeželju, ki imajo le 5,4 %

osipa (Steiner in Wagner 2007). Dejstvo je, da v Sloveniji vsako leto (vsaj) 30 odstotkov mladih med 15. in 25. letom (Mrgole 1997, 13):¹

- ne dokonča osnovne šole,
- ne nadaljuje šolanja po osnovni šoli
- ali pa izpade iz nadaljevalnega šolanja.

Zaradi izpada iz šolskega sistema se mladi znajdejo pred novimi razsežnostmi družbene marginalizacije, za katero so značilne predvsem (Mrgole 1997, 14):

- brezposelnost brez možnosti za zaposlitev,
- onemogočene možnosti za dokončanje šolanja,
- družbena izolacija z zmanjšanimi možnostmi za ponovno integracijo.

Stopnja osipa migrantov (mladih brez državljanstva EU) v Avstriji znaša 29,8 %. To pomeni, da je tveganje osipa štirikrat večje kot pri Avstrijcih, katerih stopnja osipništva je 7,2 %. Tveganje za mlade (rojene v Avstriji, vendar z maternim jezikom, ki ni nemški jezik) je še vedno dvakrat višja kot generacije mladih z nemškim maternim jezikom (Steiner in Wagner 2007).

Če so starši brezposelni, je tveganje, da bodo njihovi otroci prezgodaj zapustili izobraževalni sistem brez usposobljenosti, več kot trikrat večje od tveganja otrok zaposlenih staršev. 21,4 % otrok brezposelnih staršev predčasno zapusti izobraževalni sistem. Če so starši zaposleni, to velja le za 6,4 % njihovih otrok (Steiner in Wagner 2007).

Tveganje osipa otrok iz izobrazbeno šibkejših okolij (staršev z osnovnošolsko izobrazbo) je več kot petkrat večje od tveganja otrok, katerih starši so visoko izobraženi ali imajo vsaj maturo. 16,8 % otrok iz oddaljenih krajev zapusti izobraževalni sistem, preden končajo srednjo šolo, medtem ko to velja le za 3,1 % otrok, ki so odraščali doma (Steiner in Wagner 2007).

V mednarodni primerjavi zgodnji osip običajno bolj prizadene moške kot ženske, čeprav so v Avstriji, primerljivi s Češko in Švico, razlike med spoloma razmeroma majhne. Moška populacija je glede osipa veliko bolj prizadeta na Irskem, v Grčiji, Italiji, Španiji, na Islandiji in Portugalskem. Stopnja osipa pri moških na Portugalskem je med 20 in 24 leti starosti 56,6 %, med 25 in 29

¹ Ti statistični podatki so zbrani na način, ki onemogoča izdelavo natančne podobe, posamezne kategorije se prekrivajo in niso dovolj distinktivne, da bi lahko izdelali zanesljivo statistično logistiko prestopanja in migracij mladih v izobraževalnem sistemu med osnovnim ter nadaljevalnim šolanjem (Mrgole 1997).

leti pa kar 63,6 %. (OECD 2005, 28). Med migranti se neenakosti med spoloma glede nevarnosti osipa spreminjajo v njihovo nasprotje. Medtem ko so v povprečju moški bolj prizadeti zaradi predčasne opustitve šolanja, so to med migranti ženske. V Švici je stopnja osipa migrantk 51,8 %, v Luksemburgu 67,8 %. (OECD 2005, 34)

Da bi lahko izvedli mednarodno primerjavo glede izobrazbene ravni staršev, je treba nekoliko spremeniti perspektivo, tako da se ne vprašamo o odstotku osipa med mladimi, odvisnem od izobrazbe njihovih staršev, temveč o stopnji osipa staršev. Glede na to je v Avstriji med osipniki 35,1 % osipnikov staršev, ki so sami osipniki, 20 % mladih s srednjo izobrazbo in 5,7 % tistih s terciarno izobrazbo. Kanada in Češka imata enake »nizke« deleže. Najvišji delež osipnikov, katerih starši so tudi osipniki, je v Grčiji (83 %), Italiji (87 %) in na Portugalskem (97 %). (OECD 2005, 32) Ti rezultati pa so le relativni kazalci družbene neenakosti zgodnjega opuščanja šolanja, saj bi bilo treba za natančno oceno upoštevati splošno stopnjo izobrazbe ali različno tveganje glede na socialno ozadje.

Ob tem so, kot pravijo Haynes, Emmonsova in Ben-Avie (1997), med dejavniki tveganja oz. varovalnimi dejavniki še učenčeve izkušnje (uspeh in izpolnjevanje šolskih obveznosti) v izobraževanju in značilnosti šole ter njenega okolja. Narava šolskega okolja ima močan vpliv na to, kako se učenci učijo in razvijajo. Avtorji omenjajo tudi številne selitve in prehode med šolami kot povišan dejavnik tveganja.

Kot kaže nacionalna analiza in mednarodna primerjava, je zgodnje opuščanje šolanja družbeno zelo selektivno. Študije, kot sta PISA ali TIMMS, kažejo, da so države, ki na splošno dosegajo visoko povprečno raven meritev kompetenc študentov, običajno tudi tiste države, ki kažejo najnižje razlike glede na socialno poreklo (European Commission 2006, 8). V zvezi z osipniki so strategije za povečanje stopnje diplomiranja – enakovredno povečanju učinkovitosti – z vidika Evropske komisije vedno strategije za spodbujanje enakih možnosti (str. 18).

Intervence za ponovno (integracijo) osipa morajo v prvi vrsti upoštevati in se spoprijeti s težavami, kot so: strukturnimi izzivi izobraževanja, vajeništvo in trg dela, težke socialno-ekonomske razmere, dezorientacija, prekarne individualne kompetence, nakopičeno učenje in ovire pri umestitvi. Hkati je treba upoštevati dejstvo, da moramo osipnikom dvigniti prag motivacije. Po drugi strani pa so posegi določeni pod pravnimi in institucionalnimi okvirnimi pogoji, od katerih ima vsak blagodejen ali ovirajoč učinek (ali pa se dojema kot tak). Cilj strategije osipa bi moral biti tudi povečati ugodne pogoje za posredovanje in zmanjšati ovire. V nadaljevanju so povzeti glavni intervencijski po-

goji. Na eni strani se ti nanašajo na okvirne pogoje aktivne politike trga dela, na drugi strani pa na dejavnike, ki izhajajo iz potreb ciljne skupine (Schargel 2003).

Primanjkuje izobraževalnih možnosti z nizkim pragom. Nekoga, ki ima trenutno primanjkljaje v izobrazbi pa tudi socialne in druge težave (vedenjske, čustvene), sistem pravzaprav ne zanima. Kot alternativa merjenju uspeha s stopnjami zaposlitve bi bilo treba priznati strokovnost izvajalcev podpornih dejavnosti in njihovih priporočil, predvsem za naslednje korake. Ob tem se trg dela boji, da bo premalo vlaganja v kakovost. Predvsem pa bi morali najtežavnejše mlade poučevati najbolj usposobljeni in izkušeni pedagogi. Če se morajo ljudje z zelo negativnimi učnimi izkušnjami, kot so brezposelni mladi, udeležiti tečajev za zaposlovanje, lahko to postane težava. Zato so tu še posebej aktualne alternativne oblike poučevanja in učenja (Schargel 2003).

Produksijska šola

Kot rešitev se ponuja produkcijska šola, ki je od decembrske spremembe zakonodaje Zakona o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami ter motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI) (2020) tudi uradno² potrjena, in sicer v 12. in 13. členu. V 12. členu je v točki 1 navedeno: »Strokovni center vključi otroka ali mladostnika v osnovnošolski ali srednješolski izobraževalni program, v izobraževanje odraslih ali program produkcijske šole, ki je del vzgojnega programa.« V točki 4 je navedeno: »Otroci in mladostniki, ki se vključujejo le v skupine v dnevni obliki dela, se lahko izobražujejo v osnovnošolskih ali srednješolskih izobraževalnih programih ali v programu produkcijske šole v strokovnem centru. Otroci in mladostniki ob vključitvi v program produkcijske šole pridobi status dijaka.« V 13. členu o oblikah dela in vrstah skupin za vzgojo v strokovnem centru je v točki 2 navedeno: »Skupina v dnevni obliki dela se oblikuje za otroke in mladostnike, ki ne prebivajo v strokovnem centru. Otroci in mladostniki se vključujejo v javno veljavne osnovnošolske ali srednješolske izobraževalne programe, ki jih strokovni center izvaja znotraj strokovnega centra, v dnevne oblike vzgojnega programa znotraj stanovanjskih ali vzgojnih skupin, v samostojne dnevne skupine ali v program produkcijske šole.«

Cilj je okrepiti osebostni razvoj udeležencev in izboljšati njihove možnosti v izobraževalnem sistemu ter na običajnem trgu dela. Ta možnost izobraževanja je organizirana z namenom, da mladi, ki niso končali izobraževanja,

² Od leta 1996 do 2020 je bila izvajana kot eksperiment – projekt v programu Mladinskega doma Jarše.

pridobijo kvalifikacije, ki jim lahko omogočijo dokončanje izobraževanja na višji sekundarni ravni, ki vodi do poklicne kvalifikacije. V običajnih okoliščinah je posameznik upravičen do največ enega leta (v redkih primerih do 18 mesecev) šolanja v produkcijski šoli. Izdelan je pedagoški koncept produkcijskih šol, ki temelji na dejavnostih v različnih delavnicah in katerega izhodišča so v praktičnem delu ter reševanju težav v kombinaciji s teoretičnimi navodili, z namenom resnične proizvodnje in prodaje. Strokovni standard v delavnicah se uporablja kot izobraževalno orodje in prispeva tudi k razvoju osebnih in socialnih kompetenc. Poleg tega šola ponuja poučevanje splošnih predmetov, da bi udeležence pripravila na začetek rednega programa izobraževanja.

Produkcijska šola je namenjena vsem mladim, ki so zaradi kakršnih koli razlogov prekinili šolanje. Izobraževanje naj bi pomenilo tudi povezovalni dejavnik v družbi ob upoštevanju različnosti in skrbi, da tudi samo ne bi spodbujalo in prispevalo k socialni izključenosti. Kljub konvencijam, belim knjigam, »green paperjem«, kurikulumom in velikem številu člankov, raziskav, monografij šola še vedno potrjuje socialno razslojenost in je žal vsled svoje usmerjenosti k dosežkom premalo senzibilna v odnosu do rizičnih skupin, do drugačnih, do specifičnih in do tistih, ki imajo težave, a ne zato, ker bi jih želeli imeti (Steiner in Wagner 2007).

Produkcijska šola mladostnikom z različnimi težavami ponuja pomoč pri vrnitvi v sistem izobraževanja ali podporo ob iskanju dela (oz. pri drugih vidikih osamosvajanja) tako, da jim omogoči pridobivanje primernih navad, izkušenj in znanj, staršem pa ponuja svetovanje z namenom prilagajanja pričakovanj in vzgojnih zahtev. Namenjena je mladostnikom z vedenjskimi in čustvenimi težavami, ki zaradi narave težav niso vključeni v redni šolski proces oz. je vmesni program za tiste, ki izpadejo iz vseh institucij. V program se lahko vključijo mladostniki med 15. in 18. letom ali več, ki zaradi kombinacije učnih, vedenjskih, zdravstvenih težav in ostalih težav v razvoju (težave pri prilagajanju šolskim zahtevam: neopravičeni izostanki, disciplinski prekrški, druge vedenjske posebnosti in spremljajoča učna neuspešnost) prekinejo/opustijo redno šolanje, vendar so opravili devetletno osnovnošolsko obveznost (Milavec idr. 2016).

Po ogledu in predstavitvi šole mora mladostnik/-ca za vpis napisati prošnjo, ki vsebuje: življenjepis v najmanj desetih stavkih, opis šolske kariere v najmanj petih stavkih, razlog, zaradi katerega želi priti v produkcijsko šolo, opis, kaj mu/ji je bilo najbolj všeč pri zadnjem filmu, ki ga je gledal/-a, ali zadnji knjigi, ki jo je bral/-a, ter kaj meni o življenju v veselju v obliki kratkega domišljjskega spisa. Sledi tritedenska poizkusna doba, kjer mladostnik/-ca

ugotovi, če je to ustrezen program zanj/-o in ali je sposoben/-na upoštevanja pravil (Andragoški center Slovenije 2011).

Dobre prakse v spoprijemanju z osipništvom

V nadaljevanju bomo predstavili še nekaj podobnih programov, ki so evaluatивно dobili dobre reference.

Spreminjanje voznih pasov je projekt za prejemnike socialnega varstva in nujne pomoči, ki so »pripravljeni na delo«, vendar nimajo orientacije, kvalifikacij in poklicnih izkušenj. Menjava voznega pasu ponuja profesionalno usmeritev, plačane prakse pri občini Dunaj, neprofitnih in komercialnih podjetjih ter individualno svetovanje med celotnim sodelovanjem pri projektu. Po potrebi obstajajo tudi možnosti za nadaljnje usposabljanje, zlasti na področju informacijske tehnologije. Cilj je najti službo na primarnem trgu dela (Steiner in Wagner 2007).

Hiphopera sledi umetniško-kreativnemu pristopu k poklicni usmeritvi in aktivaciji brezposelnih mladih do 21. leta starosti. Mladi, ki jih običajni ukrepi ne dosežejo ali jih dosežejo težko, skupaj razvijajo odrsko predstavo, ki jo pred občinstvom izvajajo na koncu ukrepa. Trije moduli (ples, glasba in igranje) potekajo vzporedno: V priročniku so predstavljene praktične osnove na vseh področjih, katerih poznavanje je potrebno za produkcijo in izvedbo predstave. Udeleženci imajo priložnost spoznati strokovna področja obdelave lesa in kovin, barvanja, krojenja, odrske tehnologije in gostinstva. V učni delavnici se šolski primanjkljaj mladih odpravlja z uporabo alternativnih metod poučevanja in učenja. S pomočjo podpore socialnih pedagogov, ki se ponuja skozi celoten ukrep, se obravnavajo socialne ali osebne ovire za zaposlitev in razvijajo realne možnosti za poklicno pot. Cilj je zaposliti mlade na delovna mesta in v vajeništva ter jih trajnostno vključiti na trg dela ali nazaj v šolanje (Steiner in Wagner 2007).

Join In želi izboljšati možnosti vključevanja mladih z migracijskim ozadjem in olajšati dostop do visoko usposobljenih strokovnih področij. Join In se začne tako z mladimi kot njihovimi starši: v domačem jeziku predstavljeni karierni nasveti in (nadaljnje) izobraževalne informacije za mlade migrante in njihove starše, kvalifikacije in povezovanje mladih, medkulturno posredovanje in mentorstvo. Ponujajo tečaje in delavnice ter sodelovanje v mladinskem časopisu in radijskih oddajah v materinem jeziku. Ključni element projekta so regionalni odnosi z javnostjo z osupljivo zasnovano potujočo razstavo in sodelovanje na lokalnih prireditvah (Steiner in Wagner 2007).

Mladinska mreža je namenjena socialno ali izobraževalno prikrajšanim mladim, ki ne dobijo vajeništva. V 15 mesecih mladi dobijo verodostojno

delno kvalifikacijo v treh panogah, kjer so jim na voljo vajeniške možnosti: gradbeništvo, obdelavi kovin in turizmu. Obstajajo tudi ustvarjalne in družabne delavnice ter dejavnosti. Mladi so vseskozi deležni socialne in pedagoške podpore, od poklicne orientacije do usposabljanja. Cilj je najti mesto v vajeništvu ali na trgu dela (Steiner in Wagner 2007).

IBEA pomeni integrativno poklicno usmeritev in integrativno poklicno usposabljanje. *IBEA* razvija integrativne karierne usmeritve in modele poklicne priprave za politehniške šole ter preizkuša inovativne ukrepe za integrativno usposabljanje v poklicnih šolah. Primarni cilj je mladim z omejenimi možnostmi omogočiti začetno poklicno usposabljanje po obveznem šolanju in jim tako omogočiti vključitev na primarni trg dela. V prvem modulu je ustvarjen okvirni koncept inkluzivnega poučevanja na poklicnih šolah. Ukrepi za usposobljenost pedagogov in trenerjev za integrativno poklicno usposabljanje so razviti v drugem modulu. V tretjem modulu je za vse mlade v devetem razredu razvit integrativni model poklicne usmeritve in priprave na kariero, ki se izvaja na pilotnih šolah (Steiner in Wagner 2007).

Thara – nEwC_baselines je namenjena mladim Romom in Sintom. Cilj projekta je povečati možnosti Romov in Sintov za vključevanje v delo in družbo. Krepitev lastne identitete je prav tako pomembna kot karierno svetovanje in osnovne kvalifikacije. Nizkopražni projekt se nahaja na kontaktni točki kulture »THARA-Haus«. Ciljno usmerjeno izobraževanje in poklicno svetovanje je na voljo v več jezikih. Deklice vse pogosteje nagovarjajo prek lastne dekliske skupine. Ponujata se učna pomoč in zmanjševanje zaostalega znanja, na voljo so računalniške in medijske delavnice, različni projekti, nasveti za profesionalni videz, socialno svetovanje in gledališko produkcijo (Steiner in Wagner 2007).

Space! Lab je nizkopražni projekt zaposlovanja za tiste nizkokvalificirane mlade med 15 in 24 leti, ki so oddaljeni od trga dela in jih s konvencionalnimi ukrepi politike trga dela težko dosežemo – na eni strani ker se ne registrirajo ter vse ukrepe zavračajo. *Space! Lab* se osredotoča na krepitev, spodbujanje in razvoj že obstoječega potenciala mladih: krepitev močnih točk namesto primanjkljajev. Obstoječi potencial se smiselno uporablja pri urbanem upravljanju odprtega prostora (organizacija prireditev, vzdrževanje zelenih površin, gradnja in vzdrževanje športnih objektov). *Space! Lab* združuje poklicno usmeritev s praktično usposobljenostjo in z zaposlitvijo. Cilj je umestiti jih na prvi trg dela, v vajeništvo ali nadaljnje usposabljanje (Steiner in Wagner 2007).

Generacija 17+ je nizkopražni projekt zaposlovanja prejemnikov socialne pomoči, ki so še posebej oddaljeni od trga dela in imajo več ovir za zaposli-

tev. Cilj projekta je približati sodelujoče mlade odrasle trgu dela in preprečiti, da bi se brezposelnost utrdila. Z delom na različnih področjih je treba razkriti in spodbujati posamezne spretnosti ter potencial udeležencev. Mladi delajo dvanajst ur na teden na najrazličnejših področjih, kot so kolesarske delavnice, lesarske delavnice, obrt, prodaja in organizacija dogodkov. Ob tem še nekaj zaslužijo, ne glede na siceršnjo pomoč socialnega skrbstva. Spremljanje inštruiranja od vpisa do diplome služi razvoju prihodnjih možnosti. Poleg zaposlitve in inštruiranja so na voljo posamezni zdravstveni pregledi in nasveti, gledališke delavnice, osnovno računalniško usposabljanje itd. Najdaljša vključenost v projektu je šest mesecev (Steiner in Wagner 2007).

V danskih produkcijskih šolah poudarek ni na kvalifikacijah, ki jih je mogoče neposredno uporabiti na trgu dela, temveč na razvoju osebnosti, torej socialnih, osebnih in fizičnih spretnosti, ki jih dopolnjujejo le formalne kvalifikacije. Učni načrti so organizirani individualno, v ospredju pa je »učenje z delom« v okviru delavnic. V teh delavnicah se proizvajajo izdelki, ki se tudi prodajajo. Ciljna skupina so osipniki, udeleženci pa za sodelovanje prejmejo tedensko nadomestilo med 70 in 140 EUR (Danish Ministry of Education 2002).

Britanski program *Getting Connected* služi pripravi osipnikov za njihovo poklicno življenje. Jedro podpore je razviti pristop udeležencev k poučevanju in učenju. V ta namen je bil razvit učni načrt, ki je razdeljen na devet enot, ki segajo od samozavedanja, ukvarjanja z občutki, strukturiranja odnosov, zastopanja stališč, dajanja in prejemanja podpore za oceno tveganja, samoupravljanja, uporabe informacij do pravic in obveznosti. Te ponudbe se nahajajo v mladinskih centrih, ponujajo pa jih strokovnjaki s področja odprtega mladinskega dela (Steiner in Wagner 2007). Program lahko opišemo tudi kot celostni pristop k poklicni orientaciji, katerega ciljna skupina so vsi mladi med 13. in 19. letom. Načela so usmerjena v krepitev individualnih izobraževalnih in učnih prizadevanj, premagovanje integracijskih ovir in vključevanje v skupnost. V ta namen je omogočen dostop do varnega življenja, tudi na področja športa, prostega časa, zdravja, umetnosti ter vzpostavljanje podporne mreže. Tu je bistveni element sodelovanje mladih pri načrtovanju, izvajanju in ocenjevanju ponudb. Osební svetovalci vzpostavijo stik z mladimi v šolah, tudi z delom na ulici, in so kontaktna točka za mlade. Ponudba je nato dopolnjena z internetnimi storitvami, v okviru katerih so svetovalci za zaupne nasvete na voljo 24 ur na dan. Mladi, ki sodelujejo, prejmejo tudi kartico »Connexions Card«, na kateri se rezervirajo kreditne točke za različne dejavnosti (obiskovanje tečajev in prostovoljno delo), ki jim omogočajo popust pri različnih nakupih (Department for Education and Skills 2005).

Slovenski Zavod Bob je v letih delovanja postal uveljavljeno in iskano sredi-

šče za mlade, v katerem veliko pozornost namenjajo mladim iz ranljivih ciljnih skupin. Z inovativnimi programi podpirajo mlade pri ustvarjalnem izražanju, socialni (re)integraciji, aktivnemu državljanstvu, razvoju solidarnostnih ekonomij itd. Od leta 2007 je bilo v projekte/programme zavoda vključenih več kot 15.000 udeležencev, pretežno mladih iz ranljivih ciljnih skupin. Z mentorско podporo mladinskih delavcev Zavoda Bob so bili mladi ključni deležnik pri oblikovanju Strategije MOL za mlade 2016–2025. Načrtovali in izvedli so številne projekte mladinske participacije in skupnostnega dela. Organizirajo festival mladih za mlade NEXTival, Streetstival ter ulično delo s približno 50 uličnimi delavci. Trenutno razvijajo nov program neformalnega izobraževanja, Program za razvoj kompetenc za avtonomne zaposlitve POGON (»Strategija Zavoda Bob 2020–2025«, 2020).

Predlogi in zaključki

Produkcijske šole so se razvile in utrdile v izobraževalnem ter socialnem sistemu pomoči mladim osipnikom na Danskem. Produkcijska šola pri nas je narejena po njihovem modelu. Iz analize dobrih praks in različnih uspešnih modelov dela ter pristopov do osipnikov smo ugotovili, da je potrebno razvijati strategijo glede osipništva, nato pa usklajeno sodelovati pri njenem izvajanju. Osnove strategije boja proti osipu je treba najprej opredeliti z empiričnimi študijami in znanstvenimi analizami. Vprašanja, na katera je treba odgovoriti, so: Kdo so osipniki? Kako se zgodi opustitev izobraževanja? Kako lahko pravočasno prepoznate nevarnost osipa in kako lahko posredujete? Poleg tega je potreben pregled vseh akterjev in njihovih obstoječih konceptov, modelov in projektov za preprečevanje in ponovno vključitev osipnikov. Na teh osnovah bi bilo treba nato oblikovati intervencijsko strategijo proti zgodnjemu opuščanju šolanja, ki bi vključevala jasne strateške cilje, akcijske koncepte, odgovornosti, modele sodelovanja in financiranje.

Osrednji element takšne strategije osipa bi morala biti »prizadeta vključenost«. To zahteva celovit pogled na problem osipa in razpravo o pojavu ter težavi osipa v vseh vključenih sistemih. Politiki so v tem okviru pozvani k prevzemu odgovornosti. Celovita strategija osipa zahteva politično voljo vseh zadevnih ministrstev (izobraževanje, socialne zadeve, gospodarstvo/delo, finance) in lokalnih oblasti. Potrebno je sodelovanje in zagotavljanje financ ter medresorskega in interdisciplinarnega mreženja.

Ker je v slovenskem prostoru ustanovljena in dejavna le ena produkcijska šola in glede na razvoje strokovnih centrov, ki imajo od letošnjega leta naprej možnost ustanavljanja produkcijskih šol, kar jim končno omogoča zakonodaja, smo se usmerili predvsem v možnosti dela z osipniki v njih.

V produkcijskih šolah vidimo izziv ter možnosti razvoja. Ključni dejavnik je preventiva v vzpostavljanju strukturiranega okolja za mlade, pomoči v iskanju prihodnosti tako pri vključevanju na trg dela kot ponovni vključitvi v izobraževalni sistem. Priložnosti za konkretno zaposlitev mladih je veliko. Poleg omenjenih dobrih praks so tukaj vsekakor še npr. selitveni servis, pomoč v gospodinjstvu, čiščenje, avtopralnice, renovacije ... Idej je vsekakor veliko. Prepričani smo, da bodo strokovni centri v prihodnje zaživel tudi v slovenskem prostoru, ne samo vsled zakonske podlage, temveč predvsem zaradi potreb mladih osipnikov v lokalnem okolju.

Predlagamo, da v produkcijske šole vključimo naslednje konceptualne napotke:

1. Produkcijske šole so izobraževalne ustanove, po potrebi s strukturo podjetja, kjer gre za kraj učenja in dela. Prava proizvodnja in storitve potekajo v delavnicah in servisnih prostorih, za kar so mladi zaposleni nagrajeni.
2. Produkcijske šole se osredotočajo na mlade (od 14 do 21 let),³ ki prostovoljno in s prilagodljivim vstopom ter z izstopom uporabljajo individualno oblikovane ponudbe za izobraževanje in kvalifikacije, da bi jih vključili v usposabljanje in zaposlitev.
3. Produkcijska šola je pedagoško zasnovana skupnost mladih in mlajših odraslih v podpornem ter spodbudnem učnem in delovnem vzdušju.
4. Produkcijske šole so zasnovane tako, da so trajne in fleksibilne ter da s sistematičnim povezovanjem in sodelovanjem postanejo sestavni del regionalnega gospodarstva, izobraževanja in družbenega prostora.
5. V produkcijskih šolah deluje multidisciplinarna ekipa, ki ima pedagoške, strokovne in poslovne spretnosti ter je sposobna izpolniti posebne zahteve pristopa produkcijske šole.
6. Vsaka produkcijska šola ima sistem vodenja kakovosti. Na podlagi standardov kakovosti se razvije in preizkuša revizijski postopek za pridobitev žiga kakovosti kot del znanstveno podprtega postopka. Moto: tam, kjer je pečat kakovosti, je tudi produkcijska šola.

Literatura

Andragoški center Slovenije. 2011. »Pogled izobraževalne ponudbe za mlade v Sloveniji in izbranih primerov dobrih praks v EU.« Ljubljana: Andragoški center Slovenije. https://arhiv.acs.si/dokumenti/Pregled_izobrazevalne_ponudbe_za_mlade.pdf.

³ Po potrebi tudi starejše.

- Bogetoft, P., E. Heinisen in T. Tranaes. 2014. »Efficiency of Educational Production: A Comparison of Denmark with Other OECD Countries.« Study Paper 71, The Rockwool Foundation Research Unit, Copenhagen.
- Böhm, I., in G. Böttger. 1981. *Arbeit mit Problemjugendlichen in der Schule*. Reihe Materialien zur Schulsozialarbeit, zv. 2. München: Verlag Deutsches Jugendinstitut.
- Danish Ministry of Education. 2002. »Facts and Figures: Education Indicators 2002.« <http://pub.uvm.dk/2002/factsfig/>.
- Department for Education and Skills. 2005. *National Evaluation of Connexions Card: Final Report*. Research Report RR614. Leeds: York Consulting. <https://dera.ioe.ac.uk/5254/1/RR614.pdf>.
- Der Produktionsschulverein. B. I. *Die dänischen Produktionsschulen – eine Einführung*. Vejle: Der Produktionsschulverein. http://psf.nu/images/hvad-eren-produktionsskole/PS_i_Danmark_tysk.pdf.
- European Commission. 2006. *Efficiency and Equity in European Education and Training Systems*. Bruselj: European Commission.
- Giroux, H. 2013. *O kritičkoj pedagogiji*. Beograd: Eduka.
- Haynes, N. M., C. Emmons in M. Ben-Avie. 1997. »School Climate as a Factor in Student Adjustment and Achievement.« *Journal of Educational & Psychological Consultation* 8 (3): 321–329.
- Laval, C., K. Rotar, Z. Kodelja in M. Šimenc. 2005. *Šola ni podjetje: neoliberalni napad na javno šolstvo*. Ljubljana: Krtina.
- Milavec, M., M. Rant, T. Steiner in M. Vukovič. 2014. »Letni delovni načrt vzgojnega programa Produkcijska šola za leto 2014.« Mladinski dom Jarše. <http://www.mdj.si/uploads/dokumenti/ldn1415ps.pdf>.
- Mrgole A. 1997. »K teoriji brezposelnosti mladih: družbeni vidiki problematike mladinske brezposelnosti.« *Andragoška spoznanja* 3 (1): 13–19.
- OECD. 2005: *From Education to Work: A Difficult Transition for Young Adults with Low Levels of Education*. Pariz: OECD.
- Robinson, K. 2015. *Kreativne šole*. Prev. V. Čertalič. Radovljica: Didakta.
- Schargel, F. P. 2003. *Dropout Prevention Book Bundle: Dropout Prevention Tools*. London: Routledge.
- Skalar, V. 2006. »Štiri desetletja do socialne pedagogike.« V *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke*, ur. M. Sande, 13–21. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Steiner, M., in E. Wagner. 2007. *Dropoutstrategie Grundlagen zur Prävention und Reintegration von Dropouts in Ausbildung und Beschäftigung*. Dunaj: Institut für Höhere Studien.
- Statistični urad Republike Slovenije. 2016. »Slovenija, učeča se dežela.« <https://www.stat.si/StatWeb/PDF/PrikaziPDF.aspx?id=5924&lang=sl>.
- Storø, J. 2013. *Practical Social Pedagogy: Theories, Values and Tools for Working*

with Children and Young People. Bristol in Chicago, IL: Bristol University Press.

»Strategija Zavoda Bob 2020–2025.« 2020. http://www.zavod-bob.si/wp-content/uploads/2021/03/4-STRATEGIJA_Zavod-BOB-2020-2025.pdf.

Úcar, X. 2013. »Exploring Different Perspectives of Social Pedagogy: Towards a Complex and Integrated Approach.« *Education Policy Analysis Archives* 21 (36): 1–14.

Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI). 2020. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 200. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2020-01-3628>.

Dropouts and Their Possibilities in Production School

Dropping out of school is a serious educational and social problem. In the article, we wished to inspect the current findings in the field of dropping out of school and coping with it. At the same time, we were interested in what are good practices in working with dropouts. We focused on production school, which the Treatment of Children and Adolescents with Emotional and Behavioural Problems and Disorders in Education act, adopted in December 2020, also highlights as a possibility in working with school dropout risk groups in the future. We reviewed the experiences mainly from the Danish and German area, which have the best developed methods of such work, and offered possibilities and suggestions for their development in our area.

Keywords: dropout, production school, education, behavioural and emotional problems, employment